

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE KIRŞEHİR (1)*

THE BEGINNING OF PARLEMENTER SYSTEM AND THE SITUATION OF KIRSEHIR IN THIS PERIOD

Yrd. Doç. Dr. Yaşar ÖZÜCETİN**

Özet

DP'den Adnan Menderes ve MP'den Osman Bölükbaşı arasındaki sert tartışmalar, Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisinin kuruluşu ve ilk şubesinin Kırşehir'de açılarak Osman Bölükbaşı ile bütünleşip seçim kampanyaları ve mitingleriyle kıyasıya bir mücadeleye girilmesi ve 2 Mayıs 1954 seçimlerinin neticesi, Kırşehir'in ilçe haline getirilmesinde belirleyici olan etkenler olmuştur. 1957'de iktidar, Kırşehir'in muhalifliğini hafifletmek için harekete geçmiş ve bu amaçla Kırşehir'i tekrar il haline getirmek için hazırlıklara başlamış, acele bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Nevşehir Vilayetine Bağlı Kırşehir Kazasında Kırşehir Adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun, 9637 sayılı, 19 Haziran 1957 ilan tarihli ve 12 Haziran 1957 kabul tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kırşehir, belirtilen bu süreçte yaşanan gelişmeler ile Türk siyasal yaşamında ve demokrasisinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, Kırşehir'in İlçeliği, Kırşehir'in Yeniden İlliği.

Abstract

The hard arguments between Adnan Menderes from DP and Osman Bölükbaşı from MP, the founding of Republican Nation Party in February, 1954 and opening the first branch by defragmenting with Osman Bölükbaşı and contending with election campaign and meetings and the

* "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir" adlı inceleme ve araştırma bir bütün olup üç ayrı makale şeklinde ele alınmış ve "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (1)", "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (2)", "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (3)" olarak belirlenmiştir. Bir bütünlük arz etmesi açısından Girişe, "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (1)" de sonuç ve kaynakçaya da "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (3)" de yer verilmesi uygun görülmüştür.

** Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

result of 2nd of May, 1954 elections became the determining factor of becoming county of Kırşehir.

In 1957 government came into action for alleviating the being against of Kırşehir and became the preparation for making the convince the Kırşehir again and prepared the government bill. The law that was published on the official gazette that is numbered 9637 and dated 19th of June, 1957 and is admission dated 12th of June,1957 about refounding a new convince called Kırşehir in Kırşehir county affiliated with Nevşehir province.

Kırşehir held a place in Turkish political life and democracy with the developments that became in this period.

Keywords: Kirsehir, Becoming County of Kirsehir, The Convince Again of the Kirsehir

Giriş

1. Milli Egemenlik İlkesinin, Siyasi ve Hukuki Temel Olması

Türkler, milli devletlerini kurmak, istiklâlden mahrum olmayı reddetmek, vatanlarında yabancı işgale karşı durmak ve bu işgale en kısa zamanda son vermek amacıyla Milli Mücadeleye girişmişlerdi.¹

Milli egemenlik ilkesi, Yeni Türk devletinin kuruluş hazırlıkları içinde gelişmiş ve oluşmuştur.

Hakimiyet-i milliye, irade-i milliye, millet hakimiyetinin temsili, Mustafa Kemal'in önderliğinde benimsenmişti.

Türkler, milli devletlerini kurmak, istiklâlden mahrum olmayı reddetmek, vatanlarında yabancı işgale karşı durmak ve bu işgale en kısa zamanda son vermek amacıyla Milli Mücadeleye girişmişlerdi.²

2.Kırşehirliilerin Milli Mücadeleye Katkıları ve Milli Mücadeledeki Roller

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı devletinin yenilmesini tespit etmekte idi.

Millî görüşleri savunan partiler ve kuruluşların büyük bir kısmı İngilizler veya Osmanlı hükümeti tarafından baskı görünce kurtuluşu milliyetçi bir hareketi

¹ Şahingöz Mehmet, "Millî Mücadelede Protesto ve Mitingler", Türkler 15, (Editörler, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yay. Ankara, 2002, (726-744), s. 741; Turan Mustafa, "19 Mayıs'ın Türk İstiklâl Harbindeki Yeri ve Önemi", Türk Yurdu, C.18, Sayı 129, (Mayıs 1998), (41-45), s.41.

²Şahingöz, a.g.m., s. 741; Turan, a.g.m., s.41; Geniş bilgi için Bkz. Yalçın E. Semih, Salim Koca, Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçiş, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.

desteklemekte bulmuşlardır. Böylece İstanbul'a da taviz vermek ve kuvvetliye boyun eğmek isteyenlerin yanında daha şahsiyetli hareket etmek isteyen milliyetçi bir grup ortaya çıkmış bulunuyordu.

Osmanlı devleti yıkılırken, 19 Mayıs 1919'da Anadolu'da Millî Mücadele başlıyor³ ve teşkilâtlanıyordu.

Yukarıda belirtilen, gelişen süreç içerisinde, daha şahsiyetli hareket etmek isteyenler arasında, ülkenin bir çok köşesinde olduğu gibi, Kırşehir çevresi de yer almış, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Ankara yolculuğu sırasında güzergah içerisinde düşünülen Kırşehir⁴'de Milli ruh ve heyecan en üst seviyesine çıkmıştır.

a. İşgaller Karşısında Kırşehirlilerin Tutumu ve Tavrı

Kırşehir, tehlikelerden uzak, herhangi bir düşman işgaline maruz kalmamasına rağmen Kırşehirliler, ülkenin diğer birçok köşesinde olduğu gibi, ülkenin karşı karşıya kaldığı haksız işgallere ve tehlikeler karşı hassas olup, sürdürülen ölüm kalım mücadelesinde hassasiyetini göstermiş⁵, il ve ilçeleri ile birlikte işgallere karşı miting ve protesto telgraflarıyla milli ruhu sürekli canlı tutmuş, Kırşehir'de kurulan derneklerle bu ruhun amacına ulaşmasında rol sahibi olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması hükümleri gereğince terhis edilen asker ve subaylar, kendi memleketlerine dönmüşler, memleketlerinde de, ülkenin içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalmamışlar, belirli faaliyetlerde bulunmak istemişlerdi.

Terhis sonrası Kırşehir'e dönen ve mevcut durumu kabullenemeyen Kırşehirliler gençler, Şubat 1918'de on kişilik bir heyetle "Kırşehir Gençler Derneği"ni kurarak çalışmaya başlamışlardı.⁶

³ Bkz. Bıyıklıoğlu Tefrik, Atatürk Anadolu'da, (1919-1921), I. 2. Baskı, 1981, (Türk İstiklâl Mücadelesi Üzerine Prof. Dr. Yaeschke'nin Bir İncelemesi; Turan, a.g.m., s.41; Özüçetin Yaşar, "Millî Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919" KEFAD, (G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi), Cilt 5, Sayı 2, Aralık 2004, s.65-74; Uzun Hakan, "Osmanlıdan Cumhuriyete Süreklilik" AVRASYA ETÜDLERİ TİKA, 23 Yaz- Sonbahar 2002, s.25.

⁴ Kansu Mahzar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar, Atatürk'le Beraber, C.II, Ankara, s.486; Bu planda öngörülen konaklama yerleri yalnız yolculuk gereği değil, aynı zamanda Millî Mücadele ile ilgili stratejinin bir gereğidir; Kansu, a.g.e.,s.487; Dinamo Hasan İzzettin, Kutsal İsyân, C.V., İstanbul, 1970, s.213 Cebesoy; Ali Fuat, Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1953, s.213; Bayram Sakallı Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler, Ankara, 1988, s.24.

⁵ Millî Mücadelenin başarıya ulaştırılmasında, ülkede birliğin sağlanması ve dayanışma içerisinde olunması, üzerinde durulan önemli bir konu olmuştur; Uzun, "Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele Başlarında Kırşehir'e Gelişi", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 2, Sayı 3, Bahar 2006, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (59-76), s.73; Salman Bolat Bengül, "Millî Mücadele'de Kırşehir'in Yeri ve Birinci TBMM Döneminde Kırşehir Milletvekilleri" Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, (Güz 2006), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (39-60), s.46.

⁶ Kardeş Sırrı, Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de, Ankara, 1950, s. 34; Kansu, a.g.e., s.496; Bolat Mahmut, "Millî Mücadele Başlarında Mustafa Kemal Paşa'nın Kırşehir'i Ziyareti ve Temaslar", Tebliğ, VI. Uluslar arası Atatürk Kongresi, 12-16 Kasım, Ankara.

Kırşehir Gençler Derneği, İzmir'in 15 Mayıs 1915'te Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ile birlikte, ortaya çıkan olayları, siyasi gelişmeleri, gazete ve telgraf haberlerini dernek binasında ifşa ediyorlar ve halkı bilgilendirmeye, bilinçlendirmeye çalışıyorlardı.⁷ Ayrıca, oluşturulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sayesinde protesto mitingleri düzenlemişler ve işgalci güçlerin temsilciliklerine telgraflar göndermişlerdir.⁸

b. Kırşehirlilerin, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetine Olan İnançları

Son Osmanlı Mebusan Meclisine Ali Rıza bey ile M.Rıza (Silsüpür) "Müdafaa-ı Hukuk Grubu" olarak katılmışlardı.⁹ Adı geçen bu millet vekilleri İstanbul'un 16 Mart 1920 de işgali sonrası Ankara'ya gelerek Milli Mücadelenin yanında yer almışlardı. Milli Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetinin çalışmalarını yakından takip etmiş Mucurlular, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Samsun'dan itibaren takip ederek, Sivas'ta toplanacak olan milli bir kongreyi duyunca Mucur'u temsilen Kaymakam Cevat Bey ile Hacıbektaş Nahiye Müdürü Mucurlu Avni (Erkanlı) bey'i Kongreye katılmak üzere Sivas'a göndermişti.¹⁰

Mustafa Kemal, 24 Aralık 1919'da Kırşehir'e geldiği zaman Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla cevap olarak irad ettiği; "Aziz ve mübarek vatanımızı kurtarmak için bütün münevverlerin, herkesin hazır olması lâzımdır." Şeklindeki sözlerine Kırşehirliler, "hazırız, hazırız..." diye bağırarak karşılık veriyorlardı.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kırşehir Mebusları (1.-7. Dönem)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Birinci Dönem (1919-1923)'in inkılâpçılığı, Türk inkılâpçılığı ile dikkati çekmiş, Türk tarihinde ilk kez millî hakimiyet ilkesini, siyasî ve hukukî temel edinmiş, bu günkü devlet ve hükümet şekil ve sistemimiz açık bir şekilde belirlenmiştir¹¹. Türk devletinin yeniden kuruluşunda kutsal görev ifa eden, Büyük Millet Meclisi saygıdeğer üyeleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Kırşehir, Ahmet Cemalettin Çelebi Efendi, Ahmet Müfit (Kurutluoğlu) Efendi, Ali Cevdet (Seçkin), Bekir Sıtkı Ağa¹², Mehmet Rıza

⁷ Dernek üyeleri düşüncelerini şu şekilde ifade etmekte idiler; "Bastığın toprak senindir, ona sahip ol, Bu toprak bütün Anadolu ve Rumeli'deki topraklarımızdır. Düşmana boyun eğmek yok, istiklâl uğruna ölmek var", Halkın Sesi, (20 Aralık 1962) (Kırşehir).

⁸ Geniş bilgi için Bkz. Şahingöz, İzmir, İstanbul ve Maraş'ın İşgaline Tepkiler, (Doktora Tezi), 1986, Ankara, s.447.

⁹ Erdoğan Şermin, Erdal Erdoğan, Mesut Bıyık, Kırşehirliler Rehberi, İstanbul 1991, s. 45.

¹⁰ Oker Hasan Hüseyin Baha, Atatürk'ün Mucur'a Gelişi, (Yayımlanmamış) Hatırat, s. 268.

¹¹ Tunaya Tarık Zafer, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2.B. İstanbul, 1981, s.208-209.

¹² Hal Tercüme Kağıdı Örneği, 274

(Silsüpür) Bey, Mehmet Sadık (Saftekin) Bey, Yahya Galip (Kargı) Bey'ler de bulunmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, İkinci Dönemde (1923-1927), devletin kurumlaşması sağlanmış, büyük Türk inkılâbının oluşumu, önemli bir mesafe kat etmiştir.¹³ Devletin kurumlaşmasında, büyük Türk İnkılâbının oluşumunda vazgeçilmez farklı etkilere sahip olan, yine bu değerli üyelerden beş mebus Kırşehir'i temsil etmiştir. Bu üyeler arasında; Ali Rıza Benliğa, Mahbub Erdoğan, Refik İsmail (Kakmacı), Yahya Galip (Kargı), Lütfi Müfit (Özdeş) beyler, çoğu kez Meclis içi farklı komisyonlarda görev almışlardır. Yasama Meclislerince verilen görev ve yetkilerin komisyon çalışmaları halinde gerçekleştirilmesi ile iş yoğunluğu azaltılmış, gereken iş bölümü yapılmış, bu iş yoğunluğunun getirdiği ağır yük hafifletilebilmiştir. Özel nitelik taşıyan konularla ilgili olan komisyonlar, zamanla ilgili konularda uzmanlaşmışlar ve dolayısıyla daha kolay ve daha sağlıklı karar verme imkanına kavuşulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Üçüncü Dönemi içine alan 1927 ile 1931 yılları arasında ise, Büyük Türk inkılâbının tamamlanması, devletin kurumlaşması sağlanmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarının özenle ve yaygın bir şekilde sürdürüldüğü yıllar olmuştur.¹⁴ Büyük Millet Meclisi, Üçüncü Dönemin de sosyal yapının, benzerine rastlanmayan bir şekilde değişmesi ve toplumun yeni çağdaş değerlerle donatılması devam etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Üçüncü Dönem üyeleri arasında, Kırşehir mebusu olan; Ahmet Hazım Börekçi, Yahya Galip Kargı, Lütfi Müfit Özdeş) beylerin¹⁵ görevlerini millet ve vatanseverlik duygularıyla yerine getirdikleri görülmektedir.

Dördüncü Dönem (4 Mayıs 1931), Haşım (Börekçi) Bey, Lütfi Müfit (Özdeş) Bey, Serdar Ahmet Bey.

Beşinci Dönem (1 Mart 1935), Haşım (Börekçi) Bey, Mehmet Seyfeli, Ali Rıza Esen, Lütfi Müfit Özdeş.

Altıncı Dönem (3 Nisan 1939), Haşım Börekçi, İzzet Özkan, Mehmet Seyfeli, Dr. Yusuf Ziya Somer, Dr. Hüseyin Ülkü.

Yedinci Dönem (8 Mart 1943), Fuat Çobanoğlu, Faik Sesler, Şevket Turgut, İbrahim Turan.¹⁶

¹³ Türk Parlamento Tarihi, TBMM-II.Dönem, 1923-1927, III.Cilt,Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., s.5.

¹⁴ Türk Parlamento Tarihi, TBMM-III.Dönem, 1927-1931, I.Cilt,Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., s.V; Üçüncü Dönem, Atatürkçü düşüncenin toplum tarafından benimsenip, uygulamada öneminin anlaşıldığı güç kazandığı bir dönem olmuştur.

¹⁵ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M- III. Dönem, 1927-1931, III.Cilt, T.B.M.M. Vakfı Yay., s.393-396; KIRŞEHİR 1923-1998 75.YIL, Başbakanlık Basımevi, 1998, s.112; KIRŞEHİR 1993, Erk Yayıncılık, Ankara, s.56; Yılmaz Adnan, Küçük Asya'nın KIR-ŞEHİRİ, Ankara, 2001, s.221.

¹⁶Bkz.Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991, Cilt I, TBMM Genel Sekreterliği Yay. Ankara, 1994.

4. TBMM'nin Açılışından Çok Partili Hayata Geçiş

a. 1920–1923 TBMM' inde Ortaya Çıkan Gruplar

Türkiye de parlamenter demokratik rejimi oluşturma çabaları, Kanun-i Esasi'nin kabulü ile ortaya çıkmış, İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte de parlamenter dönem kısmen başlamıştır. Cumhuriyet döneminde (1923-1938) çok partili hayata geçiş denemelerine yer verilmiş olsa da arzu edilen başarı gösterilememiştir.

Milli mücadele döneminde, bir yandan işgale uğramış ülkenin kurtarılması için mücadele verilirken, diğer yandan da Osmanlı devletinin sona ermesi ile oluşan iktidar boşluğu doldurulmuştur. Meclis üyeleri, ülkeyi işgalden kurtarmak için tek vücut olmuş milli uzlaşma sağlanarak partileşme ve parti rekabeti ertelenmiş, milli bağımsızlık meselesi ön plana çıkmıştır¹⁷.

Olağanüstü çabalar sonucu 23 Nisan 1920'de TBMM açılmış, farklı beklentiler ise tek bir ortak amaçta birleşmişti; "Tam bağımsızlık!"

Meclis Başkan Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde odaklaşan "Birinci Grup", "Müdafaa-i Hukuk" grubu olup, siyasi bir parti niteliği olmayan ama, ülkenin genelinde şubesi bulunan ve etkinlik gösteren Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine dayanmaktaydı.¹⁸

1921 Mayıs'ından 1922 Temmuz'una kadar geçen dönemde, Mecliste "İkinci Grup"un ortaya çıkmasına yol açan belli başlı temel konular,¹⁹ olmakla birlikte asıl görüş ayrılığı Mustafa Kemal Paşa'ya verilen yetkilere karşı çıkılmasından kaynaklanıyordu.²⁰

İkinci Grup ise bir tür muhalefet partisi görünümünde olup, Belirli bir lideri yoktu. İktidarın karşısında muhalefette bulunan tutucu bir siyasi partinin, Hükümet icraatını denetleme görevini yapıyordu.

b. Kurulan Partiler

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çok partili siyasi hayata geçmek için yapılan teşebbüsler, (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası) başarısızlıkla neticelenmişti.

¹⁷ Baydur Nihat, Siyasi Tarihimizden Kesitler, İrfan Yayınevi, s. 90.

¹⁸ Velidedeoğlu H.V., İlk Meclis/Milli Mücadele'de Anadolu, Çağdaş yay.,1990, s.243; 1920 yılının ikinci yarısından itibaren oluşan gruplar ise Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve İslahat Gruplarıdır.

¹⁹ Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumlulukları, Meclise ait yetkilerin kullanılış biçimi, Başkomutanlık kanunu, Vekil seçiminde aday gösterme yönteminin uygulanışı, Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsızlığı, İstiklal Mahkemeleri, Temel hak ve özgürlükler, Lozan görüşmeleri ve Musul sorunu.

²⁰ Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler (1859–1952), Doğan Kardeş Yay, İstanbul, 1952, s. 538; Kurtuluş Kayalı "Milli Mücadele Sırasında ki Muhalefet ve İkinci Grup" İletişim yayınları, İstanbul, s. 1182.

Ancak, Türkiye’de tek parti, sürekli ve arzu edilir bir model olarak meşrulaştırılmamış, zorunluluklar sebebiyle başvurulmuş ve zamanı geldiğinde yerini çoğulcu demokrasiye bırakacak olan geçici bir rejim olarak görülmüş, çok partili siyasi demokrasi, erişilmesi gereken bir ideal olarak muhafaza edilmiştir.

Türkiye, zora dayanan bir kesinti olmaksızın kendi tabii seyri ile çoğulcu bir demokrasiye dönüşen nadir örnekten biri olacaktır.

c. II. Dünya Savaşı’nın Çok Partili Hayata Geçişteki Rolü

İkinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkması ve birleşik bir cephe muhafaza etmek ihtiyacı ile hürriyet tartışmaları geriye bırakılmıştı.²¹ Savaş yıllarında Türkiye ihtiyatlı politika takip etmiş, bu politikası sonucu “harp harici” durumunu muhafaza edebilmiştir. Bu durumu koruyabilmek için takip edilen siyaset müttefik devletlerce hoş karşılanmamıştı.²² Savaş sonrası, her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de iktisadi güçlükler başlamıştı.²³ Türkiye’nin siyasi ve ekonomik menfaatleri kesinlikle Batılı devletler yanında yer almakla sağlanabilirdi.

Savaş sonrası hat safhaya varmış olan halkın hoşnutsuzluğunu demokratik yollarla yönlendirme ve olası patlamaları önleme kaygısı mevcut olup; Türkiye savaşa girmemiş olmakla birlikte İkinci Dünya Savaşı boyunca büyük bir orduyu seferber halde tutmuş, halkın % 80’ini oluşturan köylülerden büyük bir özveri istenmişti.

Çok partili hayatı zorunlu kılan diğer bir etken olarak da varlık vergisi, toprak reformları, ormanların devletleştirilmesi gibi kararlara karşı çıkan sınıfın azımsanmayacak ölçüde mevcut olmasıydı. Toprak Mahsulleri Vergisi, tarım ürünlerinden elde edilen kazançları hedef aldığı için varlık vergisinden uzak kalan Müslümanları etkilemişti.²⁴ Bu şartlarda mevcut rejim ağır tenkide uğradı. Tartışmalarda ön planda yer alan Aydın Mebus’u Menderes, Türkiye’de ki siyasi rejimin Birleşmiş Milletler Anayasası ile bağdaşmayacağını çok açık ve sert şekilde tenkit etmişti.

Cumhurbaşkanı İnönü, savaşın sona ermesinden altı ay kadar önce, 1 Kasım 1944 tarihinde TBMM’nin Yedinci Dönem İkinci Yasama Yılına Açış Konuşmasında mevcut idarenin halk idaresi olduğunu ve demokrasinin Türkiye’nin özel şartları çerçevesinde geliştiğini savunmuştur. Cem Eroğul’a göre, İnönü’nün İkinci Dünya Savaşı sonrası Dünya konjonktürün de Mustafa Kemal Atatürk’ün hayalini gerçekleştirme gururuna sahip olabilmek için çok partili hayata geçmeyi

²¹ Karpaz H. Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller) İstanbul, 1967, s. 126,127.

²² Armaoğlu Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. 1-2:1914-1995, Alkım Yayınevi İstanbul, 1996, s.,412,413; Koçak Cemil, Türkiye’de Milli Şef Dönemi, 1938-1945. C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.576.

²³ Tansel Selahattin, 27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul, 1960, s.1.

²⁴ Yeşil Ahmet, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, Kültür ve Turizm Bak., Yay., Ankara, 1988, s. 27,28.

istemmiştir.²⁵ İnönü, bir yıl sonraki açış konuşmasında ise, İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin hep müttefikleri desteklediğini ve mevcut rejimin totaliter rejimlerden farklı olduğunu savunarak, müttefiklerin tepkisini azaltmaya ve Sovyet baskısına karşı Amerikan desteğini kazanmaya çalışmıştır.²⁶ Sonuçta Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde özellikle, Amerikan yardımı ve Sovyet tehdidi gibi iki dışsal etkene vurgu yapılır. Bunların yanında iç politikada savaşı kazanan devletlerin siyasal sürecini yeğlemek zorunda kalışı, halktaki hoşnutsuzluk ve CHP içindeki hizip mücadelesi de çok partili sürece geçişin nedenleri olarak sayılabilir. Bu süreçte ilk kez Nuri Demirağ tarafından 6 Haziran 1945'de "Milli Kalkınma Partisi" kurulmuş²⁷ Ancak bu parti bir varlık gösterememiştir.²⁸

d. Demokrat Partinin Kuruluşu

Demokrat Parti'yi doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılı Toprak Kanunu Tasarısı ile ilgili tartışmada, Adnan Menderes'in yaptığı eleştiriler ile dikkati çekmişti.²⁹ Çiftçi Topraklandırma Kanunu, "Dörtlü Takrir"³⁰ in verilmesinden bir kaç ay sonra 11 Haziran 1945'te kabul edildi.³¹

Yasa, CHP'nin dayandığı sosyal tabanlardan birinin partiden kopuş sürecini başlatmış olması itibarıyla önemlidir. Halk topluluklarında da idareye karşı tenkitler başlamış ve tenkit edenlerin eskisi gibi susturulamayacağı ve partiden çıkarılamayacağı anlaşılınca bu tartışmalar şiddetli bir hale geldi.³² Dörtlü Takrir sahipleri Vatan Gazetesinde açıkça muhalefete başlamışlardı.³³

²⁵ Eroğul Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ank.,1998, s. 56.

Aydemir²⁶ Şevket Süreyya, İkinci Adam, C.II, 7 Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, .2000, s.433.

²⁷ Karpat, Mütareke..., s. 403.

²⁸ Savaş sonrası TBMM'de muhalefetin artması üzerine demokratikleşme çabaları sonuç vermiş, çok partili hayata geçişte ilk muhalefet parti olarak, 8 Ocak 1945'de Milli Kalkınma Partisi kurulmuştu. Partinin kurucuları arasında Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve Cavit Rıfat Atılhan bulunmakta idi. Parti içinde ki kişilerin görüş ayrılığı partinin kısa bir sürede gerçek anlamda muhalefet partisi olmadığını göstermiş pek rağbet görmemiştir; Geniş bilgi için bkz. Tunaya, a.g.e., s. 640-645; Yücel M. Serhan, Menderes Dönemi (1950-1960) Demokrasinin Gelişimi / Ekonomik Büyüme/ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Politikalar, s.4.

²⁹ DP'nin kuruluşuna hizmet eden Dörtlü Takrir, sancılı bir devrin karakteristik özelliğini taşımaktadır. CHP meclis grubunun parçalanması ve yakın gelecekte CHP'ye karşı en güçlü muhalefet partisinin kurulması siyasi tarihimizde "Dörtlü Takrir" adını alan olayla başlar. 7 Haziran 1945 tarihli taksir, İzmir milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars milletvekili Fuat Köprülü ve Aydın milletvekili Adnan Menderes imzasıyla, CHP Meclis Grubu Başkanlığına verildi; Yeşil, a.g.e., s. 42.

³⁰ Çolak Filiz, Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Partinin kuruluşu (1945-1950), Türkler, (Editörler) Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.16, s. 775.

³¹ Eroğul, a.g.e., s. 11; Çolak, a.g.m., s. 779; Yasada 17. maddeye göre toprağın az olduğu yerlerde topraksız köylülere dağıtılmak üzere 50 dönüme kadar arazilerin kamulaştırılması ve 21. maddeye göre kamulaştırmaların gerçek bedel üzerinden değil, vergiye matrah olan değer üzerinden yapılması öngörülüyordu; Eroğul., a.g.e., s. 10.

³² Karpat, Türk... , s., 133.

³³ Millet denetiminin sağlanması insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması, anti demokratik hükümlerin ve baskıların kaldırılması konuları üzerine duruldu. Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, İmge Kitapevi Yayınları, s. 400; Yeşil, a.g.e., s. 51; Haytoğlu Ercan, "İnönü Döneminde Türkiye'de Siyasal Yaşam 1938-1950", (Editörler, Süleyman İnan Ercan Haytoğlu), Yakın Dönem Türk Tarihi, Anı Yayıncılık, s. 87; Yalman Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 1922-1971, Yay. Haz. Şadi Erinc, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1977, s. 1324.

Dörtlü Takrir diye adlandırılan bu önerge CHP grubunca reddedilmekle beraber kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmıştı.

Sert tartışmalar sonucu Adnan Menderes ve Fuat Köprülü partiden çıkarıldı. Celal Bayar'da partiden istifa etti. Arkadaşlarının çıkarılmasının tüzüğe aykırı olduğunu belirten Koraltan'da partiden çıktı.³⁴

Böylece "Demokrat Parti"'nin dört kurucusunun CHP ile ilişkisi kalmadı. Bayar tarafından 1 Aralık 1945'te basına verilen bir demeçle, arkadaşlarıyla yeni bir parti kurma girişiminde oldukları resmen açıklandı.³⁵

7 Ocak 1946 da DP resmen kuruldu.³⁶ İnönü'nün daha sonra Basın Kurulu ve Cemiyetler Kanunu gibi anti demokratik sayılabilecek kimi kanunların da değiştirilmesi gerektiğini ifade etmesi, Türk siyasal hayatında yeni bir dönemin açıldığını işaretidir.³⁷ DP, özel teşebbüs ve serbest ticareti destekliyordu.³⁸ Demokratlar hızla örgütlenme çabası içine girdiler ve ilk şubelerini Samsunda olmak üzere Aydın, Ankara, Burdur, Manisa, İzmir ve İstanbul'da şubeleri açıldı.³⁹ 30 Nisan'dan itibaren DP, 28 il 106 ilçe ve 500 bucakta merkezlerini açtı.⁴⁰ Parti Programı olarak DP'de CHP gibi 6 ilkeyi benimsemekle birlikte, ilkeleri programında sınırlandırmaya çalışmış ve beklendiği gibi CHP'ye kıyasla daha liberal niteliğe bürünmüştür.⁴¹

e. 1946 Seçimleri ve Osman Bölükbaşı

Mayıs 1946'da belediye seçimlerinin yapılması, genel seçimlerin de erken yapılacağı kanısını kesinleştirmişti.⁴² Başlangıçta DP, seçimlerin erkene alınmasını boykot ederken daha sonra seçimlere tam teşkilatlı girebilmek için "İl İdare Kurulu" tarafından çekilen telgraflarla bir an önce harekete geçilmesini istiyordu.⁴³

Diğer yandan CHP, kurultay kararı doğrultusunda bir dizi tedbir aldı sınıf esasına dayalı parti kurmaya imkan veren Cemiyetler Kanununda değişiklik yaptı. Seçim Kanununa ait tasarı da 5 Haziran'da Meclisten geçirildi. 06.06.1946 tarih ve 4918 sayılı milletvekili seçimi yasası⁴⁴ kabul edilmiş olarak, 1946 seçimleri bu yasaya göre yapılacaktı.

³⁴ Haytoğlu, "İnönü...", s. 87.

³⁵ Çavdar, a.g.e., s. 402.

³⁶ Nükhet Turgut, Siyasal Muhalefet, Birey Toplum yay., 1984, s. 267.

³⁷ Eroğul, a.g.e., s. 6,11,12; Tunaya, a.g.e., s. 638.

³⁸ Cumhuriyet 2 Aralık 1946.

³⁹ Goloğlu, Demokrasiye Geçiş, 1946-1950, Kaynak Yayınları, s. 43.

⁴⁰ Karpat, Türk..., s. 137.

⁴¹ Geniş bilgi için bkz. Samet Ağaoğlu, İki Parti Arasındaki Farklar, Aras Matbaası, Ankara, 1947, s.23-76.

⁴² Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954, Bilgi Yayınevi, s.13.

⁴³ Eroğul, a.g.e., s.15.

⁴⁴ Bu yasa ile, iki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemi öngörülmuş, seçmenlerin adaylarını doğrudan seçebilmeleri ve adayların da arzu ettikleri partiden veya bağımsız olarak aday olabilmelerine imkan

Tek partili yönetimin baskılarından bunalmış ve çok partili sistemin özlemini duymuş olanlar, DP'yi bir kurtarıcı olarak görmüşlerdi. Osman Bölükbaşı⁴⁵ da adeta bir “demokrasi havariliği” olarak yürütülen bu hürriyet ve demokrasi mücadelesinin içinde başından itibaren yer almıştı.⁴⁶

Öğretmenlik görevinden ayrılan Bölükbaşı tarım ve ticaretle uğraştığı sırada çok partili hayata geçilmesi ile DP'de siyasete atıldı.⁴⁷ Tarım ve ticaretle uğraşmak ya da öğretmenlik yapmak onu mutlu etmiyordu. Asıl amacı siyasetle uğraşmaktı.

Bölükbaşı, DP'ye girince partinin müfettişi olarak görev aldı. “DP'nin kurulduğu ilk günlerde bir tesadüf, beni karşınıza çıkardı. Müşterek ideal uğruna her şeyimi feda, hatta hayatımı istihkar ederek çalıştım”⁴⁸ Diyen Bölükbaşı, 33 yaşından itibaren DP'ye hizmet etmeye başlamıştır. Konuşma yeteneği ve cesareti ile kısa sürede Bayar'ın gözüne girmeyi başarmıştı. Bayar, Bölükbaşı'na “sen Bölükbaşı değil alay başısın, alay başı”derdi.⁴⁹

DP kurucularının ünlü isimlerinden “Bölükbaşı, 21 Temmuz 1946'da seçiminde Yozgat'tan aday gösterildi. Zaten Bölükbaşı, Yozgat'la yakından ilgileniyordu. Çünkü Yozgat Ağır Ceza Mahkemesi Reis'i Bölükbaşı'nın ablasının kocası yani eniştesiydi. Bu sebeple Yozgat'ta uzun süre kalmış, DP'nin müfettişlik görevini yürütmüştü.⁵⁰

16 Haziran da Ankara da parti merkezindeki teşkilâtlardan gelen 60 kişiyle yapılan toplantı sonucu seçimlere iştirak edilmesi kararı alındı ve bu karar 18 Haziranda kamuoyuna açıklandı.⁵¹

sağlanması söz konusu olmuştur. Ancak, açık oy-gizli tasnif yöntemi onu, demokratik olmaktan uzaklaştırmıştır; Yücekök Ahmet M, Türkiye'de Derneklerin Gelişimi, 1946-1963, Ankara, s.151.

⁴⁵ 1 Mart 1913'de Kırşehir'de Mucur ilçesinin Hasanlar köyünde doğdu. Babası Ahmet Efendi, annesi Fatma hanımdır. İlköğrenimini Kırşehir'de orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesinde tamamladı. Fransa'ya giderek Nancy Üniversitesinde Matematik öğrenimi yaptı. 1937 yılında Licencie es Spiciens diploması alarak ülkesine döndü. 17 Temmuz 1944'te öğretmenlikten ayrılarak, politika ile ilgilenmeye başladı. Üç çocuk babası olan Bölükbaşı, 6 Şubat 2002 de öldü.

⁴⁶ Deniz Bölükbaşı, Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, Doğan Yay., İstanbul, 2005, s. 33; Dokuzuncu Dönem (1950-1954) seçimleri'ne katılan Osman Bölükbaşı yapılan seçimlerde 28.034 oy alarak Millet Partisinden Kırşehir milletvekilliğine seçilmişti. Bölükbaşı, 1950-1960 arasında Menderes için bir kâbus oldu. Menderes'in herhangi bir muhalifi kürsüye çıktığı zaman aşağıdan bağırarak, hatibi susturmak isteyenler, kendilerini hatibe karşı kuvvetli görünenler, Bölükbaşı söz alınca, işi şakaya vurarak, bunalmı gerçekleştirilmeyi tercih ederlerdi. Yani, tek başına Bölükbaşı, DP Grubunu korkuturdu. Aşağıdan laf atana öylesine bir mukabelede bulunabilirdi ki, o zat sözün altında ömrü boyunca kalırdı; Baban Cihad, Politika Galerisi, Remzi Kitabevi,1970, s. 449.

⁴⁷ Yeni Şafak 10.02.2002; Milliyet 07.02.2002; Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX. Dönem (1950-1954), C.VII. (Özgeçmiş), s.680.

⁴⁸ Ağaoglu Samet, Siyasi Günlük, Demokrat Partinin Kuruluşu, İletişim Yay., s. 423.

⁴⁹ Şimşek Seda, “Anadolu Fırtınasının Çileli Yılları I”, Akşam 8 Şubat 2002.

⁵⁰ Turgut Hulusi, “Bölükbaşı'nın MP'si Kırk Ambara Döndü” Sabah 23.01.2002; Çopuroğlu Hayri, Hatıralarım (Kırşehir), Ekim-1999, s. 76.

⁵¹ Cumhuriyet 17 Haziran 1946; Vatan 17 Haziran 1946; Ulus 18 Haziran 1946; Goloğlu, Demokrasiye..., s. 60; Kabacalı Alpay, Türk Basımında Demokrasi, Ankara 1994, s. 199.

Çok geçmeden 1947’de yapılması gereken genel seçimler erkene alındı. Seçim sistemi değiştirilerek, ilk kez tek dereceli seçime gidilmesi ve seçimlerin bir günde tamamlanması öngörüldü.⁵² Şimdi de açık oy-gizli tasnif usulünün benimsenmiş olması eleştiriliyor ve bunun demokratik bir yöntem olmadığı belirtiliyordu.⁵³

Neticede TBMM’ inde 10 Haziranda, seçimlerin Temmuz 1946’da yapılması kabul edilmiştir. DP’nin seçime katılacağını açıklamasından sonra ülkenin tamamında seçim kampanyası başlamıştır. CHP, ülkenin her tarafında seçime dahil olurken, DP teşkilâtını henüz tamamlayamamış olduğundan ancak 43 il ve 218 ilçede seçime girmiştir⁵⁴.

DP’nin dört büyük kurucularından Bayar ile Köprülü ve Fevzi Çakmak’ta İstanbul’dan aday gösterilirken, Bölükbaşı, Yozgat’tan aday gösterildi.⁵⁵ DP Başkanı Bayar’ın, 29 Haziran’da Adana’da yaptığı konuşma ile seçim kampanyaları başladı. Bu esnada milletvekili seçimlerinin 2 Temmuzda yapılacağı da İç İşleri Bakanı Hilmi Uran tarafından açıklandı.⁵⁶

Bölükbaşı, 1946 seçimleri dolayısıyla görevli olduğu Akdağmadeni’nde konuşurken, CHP’lilerin “DP komünistlerle işbirliği yapıyor” iddialarına şu cevabı veriyordu; “Bu isnatlar bir esası isnat ediyorsa, meydanlara sehpaalar kurarak hesap sormayan hükümet hain ve namussuzdur”. Parti sözcüleri seçim meydanlarında partilerinin görüşlerini aktardılar. DP’liler, özellikle Tek parti sisteminin yaratmış olduğu güçlüklerden, işçilerin haklarını alamadığından, yanlış uygulanan devletçilik politikasından, haksız toprak kanunlarından bahsederken aynı zamanda anti demokratik davranışlarla her zaman mücadele edeceklerini söylüyorlardı.

21 Temmuz günü çok partili hayatın ilk genel seçimi olaysız şekilde tamamlandı. Her ne kadar çok partili sistem için yeni gelişmeler olsa da sonuçlar kimseyi memnun etmemişti.

21 Temmuz günü, çok partili hayatın ilk genel seçimleri olaysız bir şekilde gerçekleşmiştir. Seçim sonuçlarına göre; 465 milletvekilliğinin 396’sını CHP, 62’sini DP, 7’ sini de bağımsız adaylar kazanmıştır.⁵⁷

⁵² Karpat, Türk..., s. 136.

⁵³ Kabacalı, a.g.e., s.119.

⁵⁴ Uran Hilmi, Hatıralarım, Ankara, 1959, s. 449.

⁵⁵ Sabah 20.01.2002.

⁵⁶ Vatan 2 Temmuz 1946; Seçim kararıyla partiler, mitinglerle halkın onayını almaya başlamışlardı. 1946 seçimleri öncesi Bölükbaşı, Yozgat Hamampanayrılarında halkın demokratik idare kurulunca ne olacak sorusuna şu dörtlük ile cevap vermişti; “Sesimiz gür olacak, Vicdanımız hür olacak, Efendi bir olacak, O da millet olacak”; Ayhan Evren, *Osman Bölükbaşı’nın Siyasi Faaliyetleri, (1913-2002)* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 11.

⁵⁷ Ayın Tarihi, No. 152, Temmuz 1946, s. 5; Seçim neticeleri ile ilgili farklı rakamlar verilmektedir; “CHP 396, DP 62, Bağımsızlar 17”, Başgil Ali Fuat, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Çev. Av.M. Ali Sebük Av. İ., s.58; “CHP 395, DP 66, Bağımsızlar 4”; Akşin Sina, (Yayın Yönetmeni) Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan; Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Cemil Koçak, Siyasal Tarih (1923-1950)), Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s.183; “CHP 395, DP 66, Bağımsızlar 4 milletvekili”; Bkz. Haytoğlu, “İnönü....”, s. 90.

1946 genel seçimlerinde Kırşehir'den İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nihat Erdem, Şevket Turgut, Sahir Kurutluoğlu, sekizinci dönem CHP Kırşehir milletvekili olarak parlamentoya girmişlerdir.⁵⁸

1946 seçimlerini, Faik Ahmet Barutçu marifet yüzünden zedelenildiğini,⁵⁹ Tarık Zafer Tunaya, Meşrutiyet seçimlerini hatırlatan bir hava içinde yapıldığını, Ahmet Emin Yalman ise “demokrasiye geçiş tarihimizde hileli seçim” olarak adlandırılacağını⁶⁰ ifade etmektedir.

İnönü, üç yıl sonra yaptığı konuşmada; “Demokratik rejime girmeye karar verdiğimiz zaman bazı zekâlar ehemmiyetli ölçüde bu seçim mekanizmasına ne ölçüde hile karıştırılabilir? Bunu keşfetmeye gayret sarf etmişlerdir... Bu marifetlerin CHP'ye darbe vurduğunu... Bütün ülkeyi lekeledi”ğini ifade ederek, seçimlere hile karıştırıldığını⁶¹ dolaylı olarak ifade etmiştir.

Seçim sonrası CHP dört yıl daha iktidarda kalmayı başarmıştı. Ancak, DP de, Meclisteki üye sayısını artırarak seçimlerden kazançlı çıkmıştı.⁶² 30 Nisan itibarıyla DP'nin 28 il, 106 ilçe, 500 bucakta merkezleri açıldı.⁶³

Seçim sonrası Menderes Kütahya, Refik Koraltan İçel listesinde yer almıştı. 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlere, eksik adayla katılan DP, 66 milletvekili çıkarabildi. Fakat, aralarında Bölükbaşı yoktu. Çünkü Yozgat'ta, seçimleri CHP kazanmıştı.⁶⁴

DP, seçim sonuçlarına göre büyük şehirlerde elde ettiği başarıyı, iktidarın kontrolünü elinde bulundurduğu küçük yerleşim bölgelerinde gösteremedi. Seçimin akabinde pek çok bölgeden seçimlerde, idari amirlerinin baskı yaptığı, seçime hile karıştırıldığı, DP oylarının sayılmadığı, sahte seçim tutanaklarının hazırlandığı, bazı sandıkların kaçırıldığı... vb. yolundaki şikâyetler birbirini izledi.⁶⁵

1946 seçimleri sonrası partiler, birbirlerini suçlamaya başlamıştı.⁶⁶ Samet Ağaoğlu günlüğünde çok partili hayattaki sarsıntıları şu şekilde dile getirmektedir; “1946 seçimlerinin yapılış tarzı siyasi hayatımın gözlerini açtığı üçüncü perde oldu diyebilirim. Bundan da öğrenebileceklerim vardı. Daha doğrusu öğrendiklerim ve

⁵⁸ Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I.Dönem, 1919-1923, III.Cilt, I.Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, s.647-654.

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar 1939-1954, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

⁶⁰ Tunaya, a.g.e., s. 657; Yalman, a.g.e., s.75; Yeşil, a.g.e., s. 74; seçimlerde oy yolsuzlukları ile ilgili Kırşehir'in de içinde olduğu 36 il'e ait itiraz söz konusu olmuştur; Karpat, Türk..., s. 143.

⁶¹ Özüçetin, Demokrasiye..., s. 771; Netice itibarıyla muhalefetin iddialarına karşılık bilinen bir şey vardı seçimlere fesat karıştırılmasıdır; Goloğlu, Demokrasiye.... s. 65; Çavdar, a.g.e., s. 413.

⁶² Koçak C., a.g.e., s. 183.

⁶³ Karpat, Türk...s.137.

⁶⁴ Yılmaz Sedat, *Osman Bölükbaşı ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri ve Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004, s. 21.

⁶⁵ Yeşil, a.g.e., s.73; Apuhan Recep Şükrü, 27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes, Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler, Timaş Yay., İstanbul, 2007, s. 74, 75.

⁶⁶ Ahmad Feroz ve Bedia Turgay, Türkiye'de çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 21.

öğrenmeye başladıklarım... Öğrendiğim şu oldu, Türkiye’de iktidar bir seçim sonucunu da yüzde yüz değiştiren en kaba hilelere başvurabilir ve halk bunu gördüğü ve bildiği halde ses çıkarmaz, kabul eder. Bazı kimseler, mebus seçilmediklerini bile bile bu rolü oynar ve bu sıfatı takınırlar; yine bir adam, mesela Cumhurbaşkanı olmak şartlarını taşımadığı halde, bu koltuğa rahatça oturabilir ve bundan herhangi bir maddi ve manevi sıkıntı duymaz.”⁶⁷

Hükümetin muhalefet üzerindeki baskısı ile ilgili, şikayetlerin yoğun olması, Hükümeti, çok partili sistemi sağlam temellere oturtacak tedbirlerin alınmasına sevk edecek,

“12 Temmuz Beyannamesi”⁶⁸ olarak açıklanan bildiriyle de İnönü çok partili sistemin temellerini korumayı amaçlamıştı.

f. Bölükbaşı’nın Demokrat Parti’den Ayrılması

1946 seçimleri sonucunda Bölükbaşı, 93 bin oy almasına rağmen milletvekili seçilemedi. Buna karşılık Yozgat’ın Sorgun ilçesinde Seçim Kurulu’na hakkını aramak için yaptığı itiraz sonrası “Seçim Kuruluna hakaret etmek ve cebir kullanmak suçlaması” ile tutuklanarak Sorgun hapisanesine atıldı.⁶⁹ DP’nin, Bölükbaşı’nın tutuklanması ve seçim sonuçlarına ilgisizliği, Bölükbaşı’nı üzmüştü.

Bölükbaşı, sadece 1946 seçimlerinde değil, DP’de de aradığını bulamamıştı. Seçimlerin hileli olduğu dedikodusu iktidar ile muhalefeti birbirine düşürmüştü. Bölükbaşı da söz konusu durumdan oldukça fazla etkilenmişti. Ağaoğlu, Bölükbaşı’nın bir süre sonra parti içinden ayrılmasına neden olacak olayı şu şekilde belirtmektedir;

“Seçimler yapıldı. Ben sondan üçüncü olarak kazanabilmişim. Bölükbaşı seçilememişti, O’nun böyle bir oyuna gelerek mağlup oluşu ruhunda derin yaralar açtı. Bu yara, ta partiden ayrılışına kadar sürdü.”⁷⁰

DP’nin Birinci Kurultayı, kuruluş yıl dönümünde toplanıp “hürriyet misak”ını kabul ederek dağıldı. Bu metinde kanunlardaki Anayasaya aykırı maddelerin değiştirilmesi, seçimlerin bağımsız mahkemelerce denetlenmesini sağlayacak yeni bir seçim kanununun çıkarılması ve cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması ön görülüyordu. Bu istekleri, TBMM’ ne bildirmekle görevli Parti

⁶⁷Geniş bilgi için bkz. Ağaoğlu, Siyasi..., s. 411.

⁶⁸ 12 Temmuz Beyannamesi olarak bilinen bu bildiri ile Cumhurbaşkanı İnönü iktidar-muhalefet ilişkilerini eleştirerek bundan böyle Cumhurbaşkanı sıfatını partiler üstü bir konumda kullanacağını açıkça göstermiştir. Siyasal hayatın istikrar kazanması bildirinin yayınlanmasıyla birlikte mümkün olmuştur. İnönü bu bildiri ile CHP ile DP arasında yeni bir dönemi başlatmıştır, hem de DP tarafından olumlu karşılanmıştır. Zamanla parti içinde tartışmalar yaşanacak ve Demokrat Parti içinde önce müstakil demokratlar grubu oluşacak sonra da ayrılmalar meydana gelecektir. “Müstakil Demokratlar Grubu” DP ile alakalarını tamamen koparmak amacıyla yeni bir parti kurdular bkz. Yeşil, a.g.e., s. 109; Yücel M. Serhan, Demokrat Parti, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s. 68.

⁶⁹ Ayhan, a.g.t., s. 12.

⁷⁰Ağaoğlu, Siyasi..., s. 410.

Merkez Komitesi, istekler reddedilirse partili milletvekillerini Meclisten çekilmeye çağırabilecekti.⁷¹

Kongreden önce DP içindeki aşırıların tasfiyesi için bir kampanya başlatan CHP, Kongre sonuçlarına ve özellikle hürriyet misakı'na büyük tepki gösterirken aşırı olarak nitelendirdikleri kadronun kongre yenilgisini sevinçle karşılamıştı.⁷²

CHP yanlısı basın organları, Bölükbaşı'nı da hedef almış ve kongrede yaptığı konuşmayı vesile ederek, DP'ye hücumlarda bulunmaya başlamışlardı. CHP'li yazarlar, Bölükbaşı'nın kullandığı "tahtsız ve taçsız sultan devri" sözünü tahrik vesilesi olarak istismar etmek istemişlerdir.⁷³ Aslında Birinci Kongrede yaşanan olaylardan dolayı, DP yöneticilerinin, kendini hedef almasından büyük üzüntü duyan Bölükbaşı, DP' den kendisini soyutladı.⁷⁴

DP içerisinde başlayan muhalefet, Partinin kuruluşundan başlayarak çeşitli görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmıştı. Bu görüş ayrılıklarının başlıca nedeni CHP'ne karşı izlenen tavrıydı. Bir grup, DP'nin CHP'ye karşı olan tavrını yumuşak buluyor ve iktidar partisi ile hiçbir konuda uzlaşmaması gerektiğini öne sürüyordu.

DP'nin meclis grubundaki çoğunluk olan muhalif kanadı ile parti yönetimi çatışması sonucu, 1948 yılı başında bazı milletvekillerinin ihraç edilmesinden sonra DP'den kopmalar oldu.⁷⁵ Bunun yanında demokrat liderlerin Mareşal'e karşı cephe alışları, Bölükbaşı'nı çileden çıkarmıştı.

Ayrıca parti disiplinine aykırı hareket etmek suçuyla General Sadık Akdoğan, Osman Nuri Köni ve diğer birkaç kişi partiden çıkarıldılar. Bu olay, DP içindeki bölünmenin başlangıcını belirlemişti. Bu gelişmelerin neticesi Mayıs ayında Müstakil Demokratlar Grubu, 10.07.1948 tarihinde de Millet Partisi kurulmuştur.⁷⁶ Meydana gelen olaylardan çok fazla etkilenen Bölükbaşı, DP'den çok geçmeden uzaklaştı. 1947'de DP'den ayrıldı.

g. Millet Partisi ve Osman Bölükbaşı

MP, 1948 Temmuzunda kurulmuş olup, Kurucuları arasında bulunanlar; Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, Genaral Sadık Akdoğan⁷⁷ olup, büyük kısmı halen milletvekili durumunda ve CHP ve DP'den ayrılmış kişilerdi.⁷⁸

⁷¹ Kabacalı, a.g.e., s. 209; Yeşil, a.g.e., s. 93.

⁷² Bölükbaşı Deniz, Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, Doğan Yay., İstanbul, 2005, s. 58.

⁷³ Bölükbaşı, a.g.e., s. 58.

⁷⁴ Sabah 9 Şubat 2002.

⁷⁵ Yılmaz S., a.g.t., s. 21.

⁷⁶ Ahmad, Türkiye'de..., s. 41.

⁷⁷ Parti Kavgaları, s. 67.

⁷⁸ Millet Partisi, 1948 tarihinde sekiz kişi tarafından Ankara Valiliğine verilen şu dilekçe ile kurulmuştur.
Ankara Valiliğine

MP, Türkiye'nin üçüncü büyük partisi⁷⁹ olarak kurulduğu zaman gerek bu partinin önemi gerekse kurucularının itibarı büyük ölçüde ve kasten zedelenmiş bulunuyordu.⁸⁰ Bu partiye muhalefetin yanı sıra iktidar da karşı gelmekteydi. MP, kurulduğu andan itibaren yalnız CHP'ye karşı değil, DP'ye karşı da sert muhalefet içerisinde olmuştu. Henüz yeni kurulmuş MP'nin yükünü, üzerinde en çok taşıyan kimse Kırşehir milletvekili adayları Bölükbaşı idi.⁸¹ Yine teşkilatlanmada Kırşehir'in rolü büyük olmuştur.

5. Çok Partili Hayata Geçiş

a. 14 Mayıs 1950 Seçimleri

DP ve CHP'nin üzerinde uzlaştıkları 16 şubat 1950'de 5545 sayılı Seçim Kanunu ile seçim yasasının yürürlüğe girmesi neticesi, seçimin gizli oy-açık tasnif ve adli teminat altında yapılması, seçim kurulu başkanlığına hakim görevlendirilmesi ve seçimleri yönetecek bağımsız bir kurum olan Yüksek Seçim Kurulunun oluşturulması sağlanmış,⁸² TBMM tarafından Türk tarihinde ilk kez, demokratik kurallara bağlı bir seçim yasası olarak kabul edilmiş oluyordu.

14 Mayıs 1950 seçimlerine CHP, DP ülkenin tamamında MP' si ise Ankara, İstanbul, İzmir ve Kırşehir başta olmak üzere 22 il'de katılmıştır. Diğer kurulan 22 küçük partiden sadece 4'ü teşkilatlanıp seçime girme imkanı bulmuştur. Bu partilerden Milli Kalkınma Partisi İstanbul, Tekirdağ ve Çanakkale illerinden, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ve Türk Sosyal Demokrat Partisi ise yalnızca İstanbul'dan seçime girmişlerdir.⁸³

Seçim Kanunu, Meclisten çıktıktan sonra, her üç parti de 1950 seçimleri için ülkenin her köşesinde seçim kampanyalarına başladılar. Siyasal partiler kapalı salon toplantıları ve açık hava mitingleri ile memleketi karış karış dolaşıyorlardı. Hükümet 1946 seçimlerinde siyasi partileri radyonun yanına yaklaştırmadığı halde bu kez bütün siyasi partilere radyodan eşit bir şekilde yararlanma hakkını tanıdı.⁸⁴

Aşağıda isim soyad, meslek, adres ve imzaları bulunan biz taktim ediciler "müessisler" Millet partisi adıyla siyasi bir parti kurduk. Müessisler, İstanbul milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak'ı fahri parti başkanı seçmişlerdir. Partinin program ve tüzüğünde ikişer nüsha değişik ilişik olarak sunulmuştur. Muktezi ilmühaberinin verilmesine ve iş bu dilekçe ve ilişiklerinin Cumhuriyet Kanunu'nun dördüncü maddesi gereğince İçişleri Bakanlığına gönderilmesini saygılarımızla dileriz. 19 Temmuz 1948 (16 Kuruluş pul ve imza); Bölükbaşı, a.g.e.,s.102; Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950-1954) VII. Cilt (özgeçmiş) s.,680.

⁷⁹22 yıl sürmüş olan Tek parti egemenliğinden sonra DP'nin muhalefet politikası, bu partideki bazı politikacılara doyurucu gelmeyince Mecliste ve meclis dışında bölünmeler oldu. "Müstakil Demokratlar Grubu" "Öz Demokratlar Partisi" gibi yeni topluluklar ortaya çıktı. Bu topluluklar ve bunların çatısı altına girmeyen dağınık bazı muhalifler, 20 Temmuz 1948'de bir araya gelerek Millet Partisi'ni kurdular.

⁸⁰Karpat, Türk..., s. 185.

⁸¹Goloğlu, Demokrasiye..., s.308.

⁸²Yeşil, a.g.e., 1988, s.128.

⁸³Turan Şerafettin, Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Türkiye 4. Kitap, Birinci ve İkinci Bölümler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 278.

⁸⁴Çolak, a.g.m., s. 780.

14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılacak milletvekili seçimi için TBMM'nin tatile girmesi üzerine son seçim hazırlık çalışmaları, parti içi gayretler ve partiler arası mücadele hızlanmış, ülke genelinde yaygın bir hal almıştı. Özellikle, iki parti CHP ile DP arasında kıyasıya bir mücadele vardı. Her iki parti de milli birliği zedelemeyen yarışı kazanmak istiyordu. CHP'nin maddi gücü üstün araç ve gereci çoktu. Üstelik hükümet imkânları da elinde idi. DP' de çok partili cumhuriyeti yani demokrasiyi getirmeye çalışan büyük bir çoğunluğun fedakârlık desteğine sahipti. Ayrıca toplum nezdinde önemli bir etkiye sahip olan basının çoğu ve özellikle İstanbul gazeteleri, DP'yi destekliyordu.⁸⁵

Çok partili hayata geçilirken Kırşehir'de siyasal muhalefetin oluşumu, 1940'lı yılların başından itibaren savaş ekonomisi için alınan tedbirlerle de ilgili olup, bu tedbirlerden Kırşehir halkı da oldukça etkilenmişti. Gençlerin askere alınması iş gücü sıkıntısı oluşturduğu gibi tarımsal üretimi de olumsuz etkilemiştir. Ayrıca ekonominin düzenlenmesi için Milli Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş, Kanun çerçevesinde olan "yol parası ve çalışma mükellefiyeti", zengin fakir ayrımı yapılmadan uygulamaya çalışılınca, belirlenen vergiyi ödemekte köylü, işçi ve dar gelirli çok zorlanmıştır. Vergilerin ağır olması, temel üretim mallarının kolaylıkla bulunamaması, halkın sürekli sıkıntı içinde yaşaması, devlet memurlarının halka kötü muamelesi, jandarmanın köylü üzerindeki baskısı muhalefetin oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Dolayısıyla Kırşehir'de yavaş yavaş CHP'den kaymalar başlayacaktır.⁸⁶

Seçim kampanyalarında partilerin birbirlerini suçlamaları ile seçim öncesi gerginlikler artmış, bütün Türkiye'yi seçim heyecanı sarmıştı. İlk defa yargıçların denetiminde bir seçim yapılacaktı. Oylar gizli verilecek sayımlar açık yapılacaktı. Seçim kampanyası, Menderes'in etkili konuşmaları CHP'nin tehditleri ile oldukça canlı idi. Bayar'da İnönü'de ülkeyi karış karış dolaşıyordu.⁸⁷ Bayar, Kırşehir durağında şunları ifade etmekte idi;

"...Demokrat Parti, milletin efkârına tercüman olmakla ve kuvvetini sizde bularak murakabe vazifesini kurmak ve tahakkuk etmek olduğu içindir ki, elbette muvaffak olacaktır. ...Demokrat Parti, parti olarak bu memleketin kazancının artması, iktisadi düzenin tanzimi, vergi sistemlerinin ıslahı ve devlet bütçesinde tasarrufa riayet edilmesi için çalışmayı programı ile birinci planda düstur ittihaz etmiştir. Ödeyeceğimiz ve ödemekte olduğumuz vergilerde kazançla mükellefiyet ataşı beraber gitmelidir. ...Biz, Demokrat Parti olarak bu konulara sarf edilen paraların, doğrudan doğruya köylüye tahsis edilmesinin daha iyi bir rol oynayacağına inanmış bulunuyoruz. Bunun için DP bütün kudreti ile çalışacaktır."

⁸⁵Goloğlu, Demokrasiye...,s. 304.

⁸⁶ Tosun Hüseyin, *Hüseyin, Çok Partili Hayatın Toplumda Yansıması-Kırşehir Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002, s. 57.

⁸⁷Apuhan, a.g.e., s. 83.

Bayar, demokrat milletvekillerinin ancak iktidar dâhilinde bulunan hususlar etrafında vaatlerde bulunmayı şiar edindiklerine işaretle de “Seçim yolu ile iktidarı verirseniz bütün güçlükleri halledeceğiz.” Diyordu.

Bu sırada nutku dinlemekte olan birçok Kırşehirli hep beraber “Sayın Başkan biz reyimizi veriyoruz amma çalıyorlar.” Diye haykırınca, Bayar nutkuna şöyle devam etti;

“Bunların elini kırmak, Cumhuriyet kanunlarının en mukaddes vazifeleridir ve vazife başında olanların namus ve şeref borcudur.” Milli mücadelenin “Hâkimiyet Milletindir” düsturunu şiar etmekle kazanıldı.”

Muhalefet lideri, sözlerini şöyle bitirdi; “Aziz vatandaşlarım, şimdi bir ağızdan üç defa tekrarlayalım: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.”

Bu söz, büyük bir heyecanla binlerce Kırşehirli tarafından üç defa tekrar edilmiştir.⁸⁸

Bayar, Kaman konuşması ile de;

“...Bu millet muhakkak hakkına sahip olacaktır. Bunu önleyecek hiçbir kuvvet ve kudret yoktur. Kim ne derse desin bu milletin hakkına sahip olması için en doğru yol en doğru vasıta dürüst bir seçimdir. Dürüst bir seçim istiyorsanız, siz de dürüst hareket edeceksiniz, size hizmet edecek olanlara reyinizi vereceksiniz; O zaman davayı muhakkak kazanacaksınız.”⁸⁹

Bayar, bundan sonra DP Kongresine bir vazife yapmak için geldiğini söylemiş ve bir delegenin Orta Anadolu’nun ihmale uğradığı hakkında söylediği sözlerle temas ederek: Hakikaten Orta Anadolu ile fazla meşgul olmaya ihtiyacımız olduğunu bildirmiştir.

DP Başkanı bundan sonra, Orta Anadolu’nun iktisadi meselelerine ve kongre azaları tarafından üzerinde durulan iktisadi meselelere temas etmiştir. Bayar, müteakiben; İktidarın, DP’nin çalışmaları ile gerek köy mektepleri meselesinde ve gerek orman kanununda nasıl ricat ettiğini anlatmış ve sonra hazırlanmakta olan seçim kanunu mevzuuna girerek bu kanunların şimdiye kadar geçirdiği safhaları, ufak bir tadille ara seçimlere gidilmesi için yapılan ısrarı izah etmiş ve demiştir ki;

“Hepiniz bilirsiniz ki, seçim kanunu partiler için yapılmaz. Seçim kanunu milletin malıdır. Millet, o kanunla reyini izhar edecek, dilediği partiyi iktidara geçirecek ve dilediğini alaşağı edecektir. Bu yol, sadece kanun yoludur. Biz, Demokrat Parti, iktidara geçsek bile, sakat bir kanunla buraya ilânihaye yerleşmek istemiyoruz. Eğer kanunda eksik taraflar olursa, o zaman bunları tamamlamak vazifemiz olacaktır.”

⁸⁸Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri 1946–1950 Demokrat Partinin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar, s. 596.

⁸⁹ Celal Bayar’ın Kırşehir’deki Söylevi, Zafer 17 Ocak 1950.

Bayar, bundan sonra DP'nin ilim heyetine verdiği, seçim kanunu tasarısından bahsetmiş ve bu tasarının ilim heyeti çalışmalarında ne kadar iyi rol oynadığını dile getirmiştir. Bayar, bundan sonra iktidarın yeni seçimlere doğru gittiğini kendileri için en müsait gördükleri bir anda seçim yapmak isteyeceklerini ve herhalde muhit ve iklim şartları itibari ile halkın seçimlere iştirakine mani olacak bir mevsimi seçmek gafletinde bulunmayacaklarını söylemiş ve seçimler için şimdiden hazırlanmalarını tavsiye etmiştir.⁹⁰

Diğer taraftan CHP'nin bütün enerjisini İsmet Paşa oluşturuyor, 23 Mart 1950'de Polatlı'dan yükselen sesi ile ilk defa halkından oy istiyordu.⁹¹

DP, seçim kampanyasında “yeter, söz milletin” sloganına yer vermekte idi. MP, Demokrat Partili vatandaşları kendi safına çekmek için hummalı bir faaliyete girmişti. DP liderlerine hücum olunarak, Demokrat partililerin muhalefeti temsil etmedikleri propagandası yayılmakta idi. Millet partililer, Mareşal Fevzi Çakmağrı öne sürerek bütün muhalefetin MP bayrağı altında toplanmasını istemekteler. Bu sistemli propagandaya ilk cevap, Menderes tarafından şu şekilde verilmişti;

“Demokrat Parti, adsız kahramanlar partisidir. Üniforma ve isim partisi değildir. Demokrat Parti, Türk milletinin mübarek elleriyle kurduğu ilk ve hakiki millet partisidir.”⁹²

CHP, 14 Mayıs seçimlerinde kampanyayı İnönü'nün etrafında çevirdi. Partinin büyük kozu, lideri idi. İnönü, bizzat, halkı tesir altında tutmak adına sıklıkla kendisinden bahsediyordu.⁹³

MP, bu seçimlerde en şanssız parti idi. Seçime ancak, 22 ilde 205 adayla girmekte, bütün ağırlığını İstanbul'a yöneltmekte idi. MP'nin başarısızlığının bir sebebi de parti ileri gelenlerinin ya ölmesi ya da faaliyetlerden uzak kalmasıydı.⁹⁴ Parti, henüz yeni kurulmuştu.⁹⁵ MP Kırşehir'de teşkilatlanırken Merkez İlçe Teşkilâtı Başkanlığını Hayri Çopuroğru yapmıştır.⁹⁶ Merkez İlçe Yönetim Kurulunda ise Av. Sait Azmi Gönül, Av. Nafiz Bayındır, Av. Mehmet Mahmudoğru, Hakkı Göçer, Ağaların Münir (Ulusoy), Etemin Hacı Süleyman (Mutlu), görev almışlardır.⁹⁷

Kırşehir MP İl Başkanı ise eczacı Ahmet bilgin'dir. İl Yönetim Kurulunda; Turgut Çopuroğru, Recep Baycan, İbrahim Koca, Ziya Keleş, Karahıdırlı Ali Sürgü, Dulgadırlı Remzi Dulgadoğru bulunmuşlardır.⁹⁸

⁹⁰ Apuhan, a.g.e., s. 8.

⁹¹ Celal Bayar'ın Söylev..., s. 397.

⁹² Bayar, Parti..., s. 473.

⁹³ Çolak, a.g.t., s. 780.

⁹⁴ Yeşil, a.g.e., s. 133.

⁹⁵ Çok partili hayata geçişte önemli rol oynayan ve üçüncü siyasi parti olan Millet Partisi, 1948 yılında Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, General Sadık Akdoğru tarafından kurulmuştur.

⁹⁶ Tosun, a.g.t., s. 63.

⁹⁷ Çopuroğru, a.g.e., s. 74.

⁹⁸ Tosun, a.g.t., s. 63.

136 maddeden oluşan MP programında; cumhuriyet, adalet, liberal ülküler ve milliyetçilik esaslarına bağlı olduğu belirtilmiş ve Türkiye’de çeşitli din ve cemaatlerin dini örgüt kurmaları savunulmuştur. Ekonomik alanda ılımlı bir görüş savunan parti, devlet ve fertlere karşı her türlü tekele karşıydı. Devletçiliğe cephe aldığı gibi sermayenin ayrı kâr tutkusuna, haksız sömürüye de karşı olduğunu belirtmekte idi. MP’ nin amaçları şu şekilde idi; “Dürüst seçimlerle, iktidarı yeni bir hükümete devretmek, vatandaşı devletin emrine değil, devleti vatandaşın hizmetine koymak, devlet kapitalizmine son vermek, bazı vergileri kaldırmak veya indirmek, vatandaşa çalışma ve ticari teşebbüs imkanı sağlamak, hayat seviyesini yükseltmek ve nihayet aile bağlarını kuvvetlendirip, gençliğe milli ve dini eğitim vermek suretiyle ahlâk seviyesini yükseltmektir.”⁹⁹

DP, seçim beyannamesini, ısrar üzerine ancak, kampanyanın son günlerinde yayımladı. Hiçbir yükümlülük altına girmek istemiyordu. Sadece “bir iktidar değişikliği halinde memlekette maddi ve ruhi hiçbir sarsıntıya yer vermeyeceğiz” deniliyordu.¹⁰⁰

14 Mayıs 1950’de yapılan seçimler tam bir sükûnet içinde geçti.

Seçimlere katılım oranı, Yüzde 88,88 idi. Partilerin aldığı oy sayısı, oranı, elde ettiği milletvekili şu şekilde idi; DP 4.242.831 % 53.5, 408. CHP 3.165.096, % 39.98, 69. MP 240.209, % 3.03, 1. Bağımsızlar 257.087, % 3.40, 9.¹⁰¹

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Kırşehir’de katılım oranı %90,2. Kayıtlı seçmen sayısı 76.520 idi. Partiler’ in aldığı oy sayısı, oranı, elde ettiği milletvekili şu şekilde idi; CHP 21.408, 31,0, 1. DP 23.568, 34,1, 2. MP 17.675, 25,6, 1. Bağımsızlar 3.310, 4,8, 0.¹⁰²

Milletvekili olarak seçilenler; Osman Bölükbaşı (MP), Halil Sezai Erkut (CHP), Elvan Kaman (DP), Rıfat Ödeş (DP) idi.¹⁰³

Seçim sonuçları her iki partide de sürpriz olmuştur. CHP kurmayları seçimleri yine kendilerinin kazanacaklarına ve % 60 oranında oy alacaklarına

⁹⁹ Çolak, a.g.m., s. 780.

¹⁰⁰ Schick/E. A. Tonak, a.g.e., s. 119.

¹⁰¹ 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayını, No. 513, Ankara, 1966, s. 5; Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP’nin Altın Yılları 1950-1954, Bilgi Yayınevi, 2. B., Ankara, 1991, s. 24.

¹⁰² 1950-1965 Milletvekili Seçim Sonuçları, s. 30; Yurt Ansiklopedisi, “Kırşehir”, C.VII, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4918.

¹⁰³ Ahmad, a.g.e., s. 77; Adnan Yılmaz, Küçük Asya’nın Kır-Şehri, Kültür-Tarih Yayınları, Kırşehir, 2006, s. 265; 1950-1961 yılları arasında yürürlükte olan seçim kanununa göre bir ilde en fazla oy alan partinin o ile ait milletvekilliklerinin de tamamını kazanması öngörülmekte idi. Ancak seçmenler, oy verdikleri partinin veya başka bir partinin adaylarından birine tercihlerini kullanabilmekteydiler. Dolayısıyla belirli bir oranın üzerinde tercih edilen adaylar da partileri seçimde başarılı olmamalarına rağmen de seçilebilmekte idiler. Zira Kırşehir’de böyle bir durum görülmüş olup, DP en fazla oy almasına rağmen milletvekilliklerinin tamamını elde edememiştir; Yücel M. Serhan, Demokrat Parti, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s. 78; Geniş bilgi için bkz. Bilgiç Sadettin, Türkiye’de Seçimler ve Seçim Kanunları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995; Esat Çam, Siyaset İlimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul, 1987.

inanmışlarken,¹⁰⁴ DP'liler, bu derece üstünlük sağlayabileceklerini düşünmemekle birlikte en azından CHP ile eşit oranda oy alabileceklerini tahmin etmekteydiler.¹⁰⁵

DP, 45 il'de tam liste, 6 il'de de kısmen kazanmış, Özellikle sosyal ve ekonomik hayat düzeyi düşük olan feodal ağalık şeyhlik ilişkilerinin etkili olduğu Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da etkili olamamıştır. CHP, 71 milletvekili elde etmiştir. Ancak, bu milletvekilleri arasında Yozgat'tan seçilen Avni Doğan ile Zonguldak'tan seçilen Sebati Ataman'ın tutanakları TBMM'de onaylanmadığı için milletvekili sayısı 69'a düşmüştür. MP ise 1 milletvekili elde etmiş, Bölükbaşı, Kırşehir milletvekili olarak Meclise girebilmiştir.¹⁰⁶

1950 seçimleri ile iktidar değişimi, barışçıl şekilde gerçekleştirilmiş, 1946 da başlayıp 1950 kadar gelişen süreç Batı tarzında demokratik hayata geçişte önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1950 seçimleri sonrası Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçildi. Başbakanlığa Adnan Menderes getirildi. Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan seçildi. İlk Menderes Kabinesi 22 Mayıs 1950 'de açıklanmış, Hükümetin programı¹⁰⁷ 29 Mayıs da Mecliste okunmuş ve 2 Haziran da 192 çekimser oya karşılık 282 kabul oyla¹⁰⁸ Hükümet, Meclisten güvenoyu alarak görevine başlamıştır.

CHP'nin aldığı % 40'a yakın oy, aslında büyük başarı idi. Son iki yılda izlediği akıllı liberal politikalar bu başarıyı getirmişti.¹⁰⁹

1950 seçimleri neticesi artık, CHP muhalefet, DP iktidar idi. İsmet Paşa Malatya'dan milletvekili seçilmiş, kabine içinde sadece Başbakan Şemsettin Günaltay Meclise dönebiliyordu. Diğer bakanların hepsi seçimleri kaybetmişti.¹¹⁰

14 Mayıs 1950 seçimleri Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası oldu. O güne kadar siyaset, seçkinlerin işi olup, iktidar, bürokrasisi içinde paylaşılır ya da devredilirdi. Bürokratik siyasi yapı içinde siyaset, ayrı bir seçim olmadığı için Meclis, iradenin bir uzantısıydı. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile halkın iradesini sadece kendisinin temsil ettiğine inanan halkçı bir yaklaşım politikaya girdi.¹¹¹

14 Mayıs 1950 seçimleri ile çok partili siyasal hayat başlamış, liberal ekonomi yanlısı Bayar ve üç arkadaşı tarafından kurulan DP, ile 1950 yılında 27

¹⁰⁴ Barutçu Faik Ahmet, Siyasi Anılar 1939-1954, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 415.

¹⁰⁵ Nadi Nadir, Perde Aralığından, İstanbul, 1979, s. 275.

¹⁰⁶ Turan, a.g.e., s. 279.

¹⁰⁷ Menderes hükümetin programı için bkz. Kâzım Öztürk, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, İstanbul, 1968.

¹⁰⁸ Ahmad, a.g.e., s.70 .

¹⁰⁹ Karpat, Türk..., s.

¹¹⁰ Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954, s. 24.

¹¹¹ Haytoğlu, "Inönü ...", s. 102.

yıllık Tek parti iktidarına son verilmiştir.¹¹² DP, ezanın Arapça okunabilmesine izin vermiş, dini özgürlük girişimleri lâiklik tartışmalarını alevlendirmiştir.¹¹³

a. Muhtar, Belediye, İl Genel Meclisi Seçimleri

1) 13 Ağustos 1950 Muhtar

14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası Ağustos ve Eylül başında mahalli seçimlere girilmiştir. 13 Ağustos 1950’de yapılan muhtar seçimlerinde DP’nin üstünlüğü görülmüştür. DP 19.052 Muhtarlık elde ederken, CHP 13.152, MP 130 Muhtarlık kazanmıştır. Bağımsız adaylarda ise bu rakam 2.049’dur. İşçi ve Çiftçi Partisi de bir muhtarlık elde etmiştir.¹¹⁴

¹¹² Yücel, a.g.e.,s. 6.

¹¹³ Atatürk’e saldırı henüz hayatta iken başlamış, ölümünden sonra ise artmıştır. İlk önemli olay, Kırşehir’de cereyan etmiş; şehir merkezinde, ikinci çarşı meydanı’nda bulunan Atatürk maskı ile Kırşehir Lisesi, Cumhuriyet İlköğretim Okulu ve Dr. Meral Kılıçözü Anaokulu bahçelerinde, Atatürk büstlerine çirkin saldırılar yapıldı; Çiğdem 13 Kasım 2001; Olay sırasında pek çok kişi gözaltına alınmıştı. Kırşehir’in Milli mücadeleye yaptığı hizmetlere ve Atatürk’e bağlılığına adeta leke sürme amacını güden bu olayı yapanların, Kırşehir’le hiçbir alakaları olmamasına rağmen ne yazık ki faturası Kırşehir’e kesildi; Çopuroğlu, a.g.e., s. 90; Atatürk ve onun ilkelerine her zaman bağlı demokrat ve özellikle demokrasi mücadelesi vermiş Kırşehirliler, Cumartesi günü büyük bir üzüntüyle sarsılmışlardı; Şevket Güner, İnsanları ve Olaylarıyla Demokrasi Kalesi Kırşehir, Kırşehir Çiğdem, s. 453;Ticanilik denen bir gurup tarafından bazı yerlerde pervasızca Atatürk heykellerine saldırılması, dini özgürlük talepleri içine sızacak bu tür hareketlerin, toplum düzenini altüst edeceği endişesi ve benzeri olayların artması sonucu 25 Temmuz 1951’de Atatürk’ü Koruma Kanunu yürürlüğe girdi; Apuhan, a.g.e., s. 109; NATO’ya üye olmak için de aralıksız çaba gösterilmiş, nihayet 18 Şubat 1952 ‘de Türkiye NATO’ya dahil olmuştu; Schick/E. A. Tonak, a.g.e., s. 122; Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP’nin Altın Yılları 1950-1954, s. 84; Halkevlerinin de kapatılıp tüm taşınır taşınmaz malların hazineye zaptı hakkında yasa teklifi “Resmi Daire ve Kuruluşların Siyasi Partilere Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Devlete Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Taşınmaz Mallara Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yapılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun Teklifi” başlığı adı altında DP’nin sekiz milletvekili tarafından 1951 tarihinde Büyük Millet Meclisine verilmiştir; Tunçkanat Haydar, 27 Mayıs 1960 Devrimi, Diktadan Demokrasiye, Çağdaş Yay. 1996, s.57; Schick/. Tonak E. A., a.g.e., s. 120; 12 Aralık 1953’de Hükümet, CHP merkez binasına el koyarak, buranın devlet malı olduğunu ve parti tarafından haksız yere gasp edildiğini ileri sürdü; Ahmad, a.g.e., s. 77; CHP’nin bütün malvarlığını “haksız iktisap” diye nitelendirerek hazineye geçiren bir yasa çıkarttı; Koçak C., a.g.e., s. 216; Bu arada DP Kırşehir İl Teşkilâtı da memnuniyetini belirtmek için Başkana bir telgraf çekmiştir. CHP’nin haksız kazançlarının hazineye, dolayısıyla Millete İadesi Hakkındaki Kanunun BMM’ce kabulünü müteakip, maliyece yapılan tahkikat ve malların tespiti işine tüm ülke genelinde devam edilmiştir. Kırşehir’de de maliye tarafından bu yönde bir tahkikat yapılmıştır. Tahkikat vilayet merkezinde ve kazalarda ayrı ayrı yürütülmüştür. İlk olarak Kırşehir özel saymanlığında girişilen tahkikat sonucunda CHP’nin muayyen senelerde 128 bin lira aldığı tespit edilmiştir; Tosun, a.g.t., s. 95; 1951 yılı Mayıs ayında Hükümet, yeni bir kararname çıkarıyordu. Yeni kararname ile ilanların dağıtılması şirketlerden alınıp hükümete veriliyordu; Tunçkanat, a.g.e., s. 55; Schick/ Tonak E. A., a.g.e., s. 120; 1881 sayılı Matbuat Kanununu yürürlükten kaldıran söz konusu yasanın 1. maddesi ile basının serbest olduğu, 8. maddesi ile ise gazete ya da dergi çıkarmanın izne bağlı olmadığı açıkça ifade edilmiş, basın suçlarına verilen cezalarda indirimle gidilmiş ve yayın çıkarmak için aranan ruhsat alma ve para yatırma şartları kaldırılmıştır; Yılmaz Sedat, a.g.t., s. 66, 67;

¹¹⁴ Turan, a.g.e., s. 31.

2) 3 Eylül 1950 Belediye

3 Eylül 1950 de yapılan belediye seçimleri çekişmeli bir ortamda yapılmış, seçimler neticesinde 600'ün üzerinde bulunan belediyelerden 560'nı DP elde etmiştir.¹¹⁵

Kırşehir'de, yapılan belediye seçimlerinde MP adayı Şevki Akdoğan başarılı olmuştur. Akdoğan, Belediye Başkanlığı görevini 20 Aralık 1955 tarihine kadar sürdürmüştür.¹¹⁶

3) 15 Ekim 1950 İl Genel Meclisi Seçimleri

15 Ekim 1950'de yapılan İl Genel Meclisi seçimlerinde DP'liler 67 il'in 55'ni, oyların %73.5'ini elde etmiş. Bir başka deyişle DP 51 il'de ve bu il'lere bağlı 341 ilçede 956, CHP 11 il ve 122 ilçede, oyların %22'sini elde ederek 286, MP de 6 ilçede 15 üyelik elde etmiştir. DP'nin iller düzeyinde kazandığı üyelikler %81, ilçeler düzeyinde %70.6 olurken, CHP'nin üyelikleri % 17.5'i ilçelerde olmak üzere % 25.3 olmuştur.¹¹⁷ Kırşehir il merkezinde ise MP başarılı olmuştur.¹¹⁸

b. 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri

14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP ve CHP'den 19 kişi yasadan yararlanarak iki ayrı yerden aday olmuşlar ve İnönü dışında bu adayların çoğu her iki yerden milletvekili seçilmişlerdir. Milletvekilleri, seçtikleri yerlerden birini tercih ettiklerinden, Mecliste milletvekili açığı ortaya çıkmış, anayasa uyarınca boşalan milletvekillikleri için 22 il'de ara seçimin yapılması gerekmiştir. Ancak DP'liler, bahsi geçen milletvekili açığının Meclis aritmetiğini değiştirmeyeceğini öne sürerek bu seçimlerin bir yıl sonraya, 1951 yılına ertelenmesi kararını almışlardır. CHP'liler, 4 Temmuzda DP Meclis Grubunda alınan bu kararın anayasanın ihlâli anlamına geldiğini öne sürmüş ancak, ertelenmenin önüne geçememişlerdir.¹¹⁹ Nihayet 17 il'de 16 Eylül 1951 tarihinde ara seçimlere gidilmiştir. Her iki parti de dini alan da değerlendirilebilecek icraatlarını propaganda malzemesi etmişlerdir.¹²⁰ Ara seçimlerde faal olan MP, İstanbul'dan Ahmet Oğuz, General Sadık Aldoğan, Kırşehir'de Ahmet Tahtakılıç, Aydın da Dr. Mustafa Kentli, Sinop'ta Suphi Batur'u aday göstermiştir.¹²¹ CHP'nin Kırşehir adayı Sahir Kurutluoğlu, DP'nin

¹¹⁵ Tosun, *a.g.t.*, s.78.

¹¹⁶ Haytoğlu, *Cumhuriyetçi Millet Partisi (1948-1960)*, (Doktora Tezi), İzmir, 1994, s. 85; Tosun, *a.g.t.*, s.78; 14.06.1946-22.08.1950, 15.09.1957-27.05.1960 tarihleri arasında Hacı Ahmet Baytok ve Vehbi Demir Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuşlardır; A.Yılmaz, *a.g.e.*, s. 270.

¹¹⁷ Ahmad, *a.g.e.*, s.58; Turan, *a.g.e.*, s. 31,32.

¹¹⁸ Cumhuriyet 17 Ekim 1950.

¹¹⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 38.

¹²⁰ Eroğul, *a.g.e.*, s. 64.

¹²¹ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s.152.

adayı ise Elvan Kaman olmuştur.¹²² Kırşehir’de seçime katılım oranı 14 Mayısı kıyasla bir hayli gerileyerek % 54.14 ‘e inmiştir. 1951 ara seçimler sonrası Partiler, alınan oy, oranı, milletvekili sayısı şu şekilde olmuştur; CHP 687.668, 38.65, 2; DP 937.288, 52.69, 18; MP 142.349, 0800, 0.¹²³

Seçim neticesi 17 il’den 15’ni DP, 2 sini (Samsun ve Sinop) CHP kazanmıştır.¹²⁴ Kırşehir’de ise DP adayı Elvan Kaman seçilmiştir. Ara seçimler sonrasında TBMM’de sandalye dağılımı şu şekildedir; DP 424, CHP 71, MP 1, Bağımsızlar 9.¹²⁵

Başbakan Menderes’in 1954’de seçimlerin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılmasını öngörmüş, TBMM 12 Mart 1954 tarihinde bu yönde karar alarak, Mart 1954’te tatile girmiştir.

¹²²Burçak, On Yılın..., s. 97.

¹²³Burçak,On Yılın..., s. 98.

¹²⁴Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP’nin Altın Yılları 1950-1954, s.154.

¹²⁵Turan, a.g.e.,s.133.